

МОДЕЛ ИНСТИТУЦИОНАЛНЕ ПОЛИТИКЕ УПРАВЉАЊА ИНТЕЛЕКТУАЛНОМ СВОЈИНОМ

Обрад Чабаркапа, Марина Дуњић и Далибор Петровић
Министарство одбране Републике Србије,
Управа за стратегијско планирање

Циљ овог рада је да укаже на потребу схватања важности управљања интелектуалном својином у МО и ВС (систем одбране у ужем смислу¹). Учињен је покушај да се ближе разјасни интелектуално стваралаштво из радног односа, начин поступања са створеним интелектуалним добрима, као и неопходност регулисања новчане накнаде за ауторе интелектуалног стваралаштва. Такође, у раду је дат приказ могућег модела институционалне политике управљања интелектуалном својином у одређеним институцијама, које се налазе и у нашем систему одбране. Предметна проблематика је посебно битна за поједине институције (универзитет, факултет, институт), а свакако и за предузећа одбрамбене индустрије, која би одговарајућим интерним прописима требало да дефинишу политику, односно модел управљања сопственом интелектуалном својином.

Кључне речи: *интелектуално стваралаштво система одбране, новчана накнада, модел управљања интелектуалном својином.*

Увод

Поставља се питање шта се све подразумева под појмом интелектуално стваралаштво. С једне стране, то су поједини облици индустријског стваралаштва (проналасци који се штите патентом и малим патентом, жигови, дизајн, географске ознаке порекла, топографија интегрисаних кола, биљне сорте) и, с друге стране, то су поједини облици стваралаштва који се односе на ауторска и сродна дела (писана, драмска, филмска, говорна, уметничка, ликовна, базе података итд.), који су уређени одговарајућим законским² и подзаконским актима.³ Међутим, за одређену институцију (универзитет, истражи-

¹ Разматрајући проблематику управљања интелектуалном својином, која је од посебне важности за предузећа одбрамбене индустрије, онда се у контексту овог рада и ова предузећа сматрају делом система одбране.

² Закон о патентима, Закон о жиговима, Закон о праву на дизајн, Закон о географским ознакама порекла; Закон о заштити топографије интегрисаних кола; Закон о ауторском праву и др.

³ То су одговарајуће уредбе и правилници, којима се ближе регулише начин поступања код заштите конкретног облика интелектуалног стваралаштва.

вачко-развојни институт, научни институти, научноистраживачки центар, предузеће), поред наведених, битни су и други облици интелектуалног стваралаштва, од којих посебно треба истаћи: техничка унапређења, корисне предлоге,⁴ пројектну документацију, предлоге за организациона унапређења, тзв. „меку“ интелектуалну својину (*know-how* – „знати како“, пословне тајне, поверљиве информације) и сл. Карактеристично је да заштита ових облика интелектуалног стваралаштва није посебно регулисана одговарајућим законским прописима, односно ради њихове заштите не врши се било какво вођење поступка пред неким државним органом. Свака пословна информација било које институције, која има тајни карактер и која може да допринесе већој конкурентности на тржишту, сматра се пословном тајном. Неовлашћена употреба пословних тајни представља дело нелојалне конкуренције. Због фактичке заштите и управљања овим облицима интелектуалне својине, са крајњим циљем остваривања економске добити, потребно је да свака институција, која у оквиру својих надлежности има везе са пословима⁵ или било каквог „додира“ са интелектуалним стваралаштвом, одговарајућим сопственим прописом регулише начин поступања око пријављивања и заштите свог интелектуалног стваралаштва.

Поред регулисања питања заштите свог интелектуалног стваралаштва, пожељно је да свака институција регулише и питање новчане накнаде за запосленог који је својим радом створио одређено интелектуално добро. Подразумева се да ће правилним управљањем и располагањем својом интелектуалном својином остварити одређену економску корист, што је и крајњи циљ инвентивног стваралаштва.

Тежишна питања интелектуалног стваралаштва у систему одбране

За наш систем одбране интелектуално стваралаштво је од посебног значаја. У вези са одређеним разматрањима која се односе на настанак, заштиту и коришћење интелектуалног стваралаштва, може се поставити низ питања:

1. где су извори, односно ко су аутори интелектуалног стваралаштва у систему одбране;
2. који су основни облици интелектуалног стваралаштва система одбране;
3. како се штити интелектуално стваралаштво стечено у систему одбране;
4. како се управља интелектуалним стваралаштвом у систему одбране;
5. какви су ефекти економског искоришћавања сопственог интелектуалног стваралаштва и какве користи од тога има систем одбране.

⁴ У нашем систему одбране до 2009. године конкретни (раније се звали корисни) предлози сматрани су посебном врстом иновација, где је одређеним интерним актима био регулисан начин пријављивања, испитивања и прихватања. Најновијим подзаконским прописима из ове области у МО и ВС – Уредба о начину, поступку и мерама заштите поверљивих проналазака значајних за одбрану (*Службени гласник РС*, бр. 47/08) и Правилник о поступку испитивања поверљиве пријаве патента, малог патента и техничких унапређења значајних за одбрану и остваривању права проналазача (*Службени војни лист*, бр. 35/09) – конкретни предлози не разматрају се као посебна врста иновација јер је детаљном анализом за задњих петнаест година утврђено да се ради о веома малом броју пријављених и прихваћених конкретних предлога.

⁵ Послови око интелектуалне својине су послови свих запослених лица. Другим речима, свако запослено лице требало би његов послодавац да упозната са процедурама око настанка, пријављивања, заштите и услова коришћења интелектуалне својине.

Ово су само нека, али веома сложена и кључна питања, за која је потребан свеобухватан и студиозан одговор, који се једино може добити од стручних лица⁶ и надлежних државних институција којима је предметна проблематика блиска. Циљ овог рада није давање одговора на ова и слична питања, али имајући у виду да се овим радом настоји указати на неопходност и разумевање потребе регулисања управљања интелектуалном својином, у најкраћем биће разматрана нека од ових питања.

Извори интелектуалног стваралаштва у систему одбране

Институционални извори интелектуалног стваралаштва у систему одбране су, пре свега, војне високошколске и научне институције које се баве пословима образовања и научне делатности. Овде се не смеју заборавити предузећа одбрамбене индустрије, а посебно она која у свом саставу имају организационе делове и капацитете који се баве истраживањем и развојем нових производа и средстава наоружања и војне опреме. Када су у питању војне високошколске и научне установе, онда су то Универзитет одбране (УО), Војна академија и Војномедицински факултет ВМА, као високошколске војне установе у саставу УО, те Војномедицинска академија, Војнотехнички институт, Технички опитни центар и остале наше установе овог типа. Будући да су скоро све ове установе акредитоване, а да је за неке поступак у току, то говори да систем располаже солидним научним потенцијалом за интелектуално стваралаштво.

Аутори интелектуалног стваралаштва од значаја за одбрану земље су лица за послена у свим организационим јединицама система одбране, а првенствено у наведеним институцијама. Погрешно је схватање да је интелектуално стваралаштво само резултат рада научноистраживачког кадра или лица са високим образовањем. Анализом [4] аутора иновација значајних за систем одбране дошло се до интересантних података о профилима људи који се баве иноваторством. Укупно гледано, од 100 иноватора приближно 15 су доктори и магистри наука, 53 су дипломирани инжењери и 32 су са средњом стручном спремом. Доктори су од 100 понудили 17 иновација, инжењери 48, а лица са средњом стручном спремом 35 (подаци се односе на све врсте иновација у анализираном периоду). Структура подносилаца пријава иновација посматрана са становишта стручне спреме, академских и научних звања и броју поднетих иновација приказана је у табели 1.

⁶ Појам „стручно лице“ у погледу познавања, заштите и управљања интелектуалном својином подразумева лице које се бави конкретним пословима пријављивања, испитивања и заштите инвентивног стваралаштва. Подразумева се да би то лице требало да има положен стручни испит за „патентног заступника“, односно „патентног инжењера“ (ради се о веома захтевном и стручном испиту) у Заводу за интелектуалну својину. Осим што је стручно лице упознато са пријављивањем и заштитом, оно би требало да познаје и методологију управљања интелектуалном својином. У систему одбране једва да има неколико лица са положеним стручним испитом (полагање овог испита није условљено потребом ни за она радна места чији се послови директно односе на инвентивну делатност), а готово да нема лица које би имало интегрисана знања у вези са заштитом и касније са управљањем интелектуалном својином.

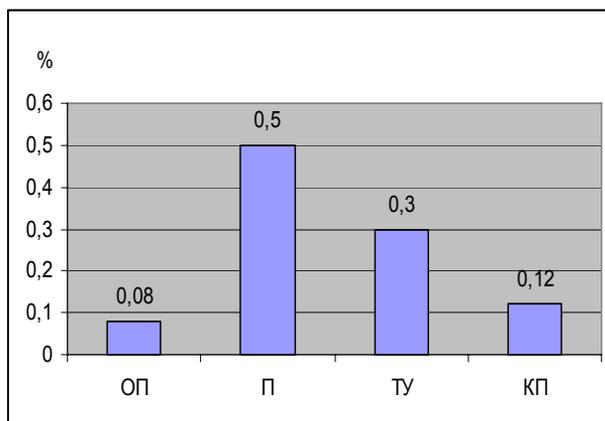
Табела 1 – Структура подносилаца иновација

Степен стручне спреме	Број поднетих иновација (у %)	Поднели пријава (у %)
Доктор, магистар, специјалиста	15	17
Дипломирани инжењер	53	48
Средња стручна спрема	32	35

Извор: обрада аутора

Даља анализа указује да је око 15% иновација резултат тимског рада, и то два и више аутора, а 15% иноватора понудило је две или више иновација, што значи да се тај проценат активно бави проналазаштвом.⁷

За период од 1992. до 2007. године у систему одбране регистровано је око 350 иноватора који су пријавили преко 500 иновација (више од 40 ОП – обавештења о проналасцима,⁸ преко 250 П – проналазака, преко 150 ТУ – техничких унапређења и преко 60 КП – конкретних предлога). Процентуални удео појединих врста иновација, у односу на укупан број пријављених иновација, графички је приказан на слици 1.

Слика 1 – Удео пријава појединих иновација
Извор: обрада аутора

⁷ Елаборат пројекта „Аутоматизовани информациони систем научне делатности“, ГШ ВСЦГ, Управа за школство и обуку, Београд, 2004.

⁸ До уназад неколико година у систему одбране била је предвиђена могућност да проналазачи из система одбране не достављају одмах пријаву проналаска, већ обавештење о настанку проналаска. Процедура испитивања била је идентична као да је у питању пријава, да би се након фазе прелиминарног испитивања закључило да ли да се поднесе пријава или се обавештење одбацује. Ради поједностављења поступка, најновијим прописима није предвиђена могућност претходног подношења обавештења о проналаску (ОП).

Занимљиво је да се од 100 иновација, 20 уопште не односи на одбрану и безбедност земље, па се као такве не штите у систему одбране већ у Заводу. Податак очигледно говори о поверењу иноватора у систем заштите иновација у систему одбране. Све те иновације ипак су прошле предвиђену процедуру прихватања, а оне за које систем одбране нема интереса нису враћене ауторима, већ су достављене Заводу на даљу процедуру заштите.

Основни облици интелектуалног стваралаштва од значаја за систем одбране

Поверљиви проналасци и техничка унапређења за сада су основни и потпуно на јединствен начин нормативно-правно регулисани облици заштите интелектуалног стваралаштва у систему одбране.

*Поверљиви проналазак*⁹ је проналазак који је од значаја за одбрану или безбедност Србије. Проналазак се штити патентом или малим патентом ако кумулативно испуњава законске услове патентбилности (новост, инвентивни ниво и индустријска применљивост).

Техничко унапређење је решење техничког проблема које испуњава одређене услове, а које у погледу тражених услова (инвентивности и новости) не испуњава услове за заштиту патентом или малим патентом.

*Техничким унапређењем*¹⁰ сматра се свака рационализација рада која настаје у свим фазама процеса рада, а којом се постиже најмање један од следећих ефеката: повећање продуктивности рада, побољшање квалитета производа, уштеда материјала, уштеда енергије, боље искоришћење машина или инсталација, побољшање техничке контроле производа, побољшање заштите на раду или побољшање заштите и унапређење животне средине. Тако у области *конструкције производа*¹¹ техничким унапређењем сматрају се решења којима се постиже најмање један од следећих ефеката: мењају особине производа, побољшавају особине производа, повећавају квалитет и значајно смањују трошкове производње.

Циљ сваке прихваћене иновације у систему одбране је да се примењује у свим структурама (јединицама и установама) МО и Војске где је примена могућа, са циљем остварења предности и уштеда због којих је и прихваћена. Дакле, није од интереса да се прихваћена иновација примењује само у јединици–установи где је настала (аутор у радном односу), већ где је то могуће, да нађе примену у свим деловима система одбране. Даље, циљ је да поред примене у нашем систему, прихваћена иновација нађе

⁹ Појам поверљив проналазак не треба посматрати као проналазак који треба да буде „скривен и чуван“, због речи поверљив у свом називу и како сматрају одређена лица (мање углућена у ову проблематику). Напротив, иако је од посебног интереса за одбрану земље и што Министарство одбране има искључиво право располагања оваквим проналасцима, циљ је да се поред примене у систему одбране, ако је могуће, остваре економски ефекти од његовог коришћења у земљи и изван ње (извоз). Подразумева се да постоје и проналасци који захтевају посебну заштиту и мере чувања, али са том врстом не треба поистовећивати све поверљиве проналаске.

¹⁰ Дефиниција преузета из Правилника о организацији и вредновању инвентивног рада у ХК „Крушик“ д. д., 1996.

¹¹ Исто.

потврду и на тржишту, посебно када су у питању поверљиви проналасци везани за одбрамбену индустрију, ради остваривања одређених економских ефеката.

Међутим, поверљиви проналасци и техничка унапређења нису једина интелектуална својина система одбране. Поставља се питање шта је са проналасцима који нису поверљиви и које институције система одбране штите у надлежном Заводу за интелектуалну својину.¹² Каква је судбина оваквих патената и ко са њима управља, да ли се користе и који су економски ефекти њиховог искоришћавања? Осим проналазака, ту су и други облици интелектуалног стваралаштва, који су већ поменути. Дакле, постоји низ различитих облика интелектуалног стваралаштва који треба да доприносу остваривању одређене добити, која је, у крајњем, од значаја за укупно јачање система одбране. Због тога је неопходно управљање интелектуалном својином, односно пре свега институционално регулисање поступања у процесу њеног настанка и касније коришћења, односно располагања.

Заштита интелектуалног стваралаштва стеченог у систему одбране

Патентна заштита поверљивих проналазака и прихватање предлога техничког унапређења врши се у организационој јединици МО и ВС која је носилац функције научне и инвентивне делатности у систему одбране.¹³ Извор поверљивих проналазака нису само структуре из система одбране, већ је и законски регулисано¹⁴ да се пријава поверљивог проналазка од стране домаћег лица (физичког или правног) подноси органу надлежном за послове одбране. Завод за интелектуалну својину, као надлежан државни орган, све пријаве за које процени да би могле бити поверљиве¹⁵ доставља надлежној организационој јединици МО и ВС за инвентивну делатност.

Проналасци који нису поверљиви, а настали су у организационим структурама система одбране и има интереса да се заштите на име одређене институције система одбране, штите се у Заводу за интелектуалну својину, у складу са поступком који проводи овај државни орган.

Методологија по којој се врши испитивање и заштита поверљивих проналазака слична је оној коју проводи Завод. О овој методологији и самом поступку до сада је у више наврата писано, организована су предавања и семинари, тако да се у овом раду неће детаљније разматрати.

¹² У поступку суштинског испитивања поверљиве пријаве проналазка могућа је варијанта да пријава проналазка није поверљива, али је од интереса и има потребе да се заштити у ЗИС. У овом случају одређује се установа из система (обично она где је проналазак створен и која је и подносилац пријаве) која ће поднети пријаву Заводу и на чије име ће се проналазак штитити.

¹³ У Управи за стратегијско планирање, Сектор за политику одбране, Министарство одбране, налази се Одељење за научну и инвентивну делатност, унутар кога је и Група за инвентивну делатност која се првенствено бави пословима патентне заштите поверљивих проналазака и прихватањем техничких унапређења од значаја за одбрану. У протеклом периоду организациона јединица надлежна за патентну делатност налазила се у различитим организационим структурама МО и ГШ.

¹⁴ Члан 102. Закона о патентима.

¹⁵ Одговарајућом уредбом дефинисано је која су то средства НВО на која се односе поверљиве пријаве. Овом уредбом утврђени су и критеријуми за њихову оцену поверљивости.

Проналасци из радног односа

Законом о патентима¹⁶ (у даљем тексту: закон) регулисана су нека од питања која се односе на проналаске из радног односа, а посебно шта се сматра проналаском из радног односа, право на заштиту, накнада запосленом, обавеза чувања тајне и поступак обавештавања о настанку и подношењу пријаве за заштиту проналаска.

У односу на носиоца права и овлашћења која уживају, када су у питању проналасци из радног односа разликују се три врсте проналазака:

1. „службени проналазак“
2. „полуслужбени проналазак“ и
3. проналазак створен у року од године дана након престанка радног односа запосленог, а који би, да је створен у току радног односа, био или „службени“ или „полуслужбени“.

Службени проналазак је проналазак који запослени¹⁷ створи на један од следећих начина:

- извршавајући своје редовне радне обавезе;
- извршавајући посебно наложене задатке у вези са научнотехничким истраживањем и развојем и
- извршавањем уговора о истраживачком раду закљученог са послодавцем.

Право на заштиту службеног проналаска има послодавац, изузев ако уговором (који треба да буде у писаној форми и по могућности оверен) између послодавца и запосленог није другачије предвиђено. Проналазач нема право да проналазак пријави за заштиту на своје име. Он има морална права¹⁸ у вези са тим проналаском и право на накнаду у зависности од ефекта економског искоришћавања проналаска. У случају да послодавац преноси право или уступа лиценцу за искоришћавање проналаска трећем лицу, проналазач такође има право на накнаду.

Полуслужбени проналазак је врста проналаска из радног односа до којег запослени дође у вези са активностима послодавца или уз коришћење материјално-техничких средстава, информација и других услова које је обезбедио послодавац, а не односи се на редовне радне или наложене обавезе од послодавца.

Право на заштиту полуслужбеног проналаска има проналазач, с тим што право на економско искоришћавање тог проналаска припада послодавцу. Проналазач и запослени су у обавези да закључе уговор поводом конкретног проналаска и пред-

¹⁶ Закон о патентима (*Службени лист СЦГ*, бр. 32/04). Треба напоменути да је ради усклађивања са одговарајућим прописима ЕУ из ове области израђен нацрт новог Закона о патентима, у којем су одредбе које се односе на проналаске из радног односа само на другачији начин систематизоване, тј. без суштинских је измена.

¹⁷ Запосленим се сматра лице које је у радном односу код послодавца на неодређено или одређено време. Такође, запосленима се сматрају и: приправници, волонтери, лица на пробном раду, лица која су закључила уговор о раду, лица која уче занат и сл. (сва она лица која имају са послодавцем склопљен уговор о истраживачком раду – истраживачки уговор). Треба напоменути да уговор о делу није правни основ за заснивање радног односа, тако да се лица ангажована по овом основу не сматрају запосленим лицем.

¹⁸ Под моралним правом проналазача подразумева се право да његово име буде наведено у пријави за признање патента, списима, регистрима, исправама и публикацијама у вези са проналаском који је он створио, како у поступку стицања заштите, тако и након истека времена трајања заштите. Ради се о личномправном аспекту проналазачког права, па се из тог разлога не може пренети на друго лице.

виде накнаду коју послодавац мора да исплати проналазачу. Према томе, запослени је дужан да на захтев послодавца пренесе искључиво право економског искоришћавања проналаска чији је он носилац патента. За ову врсту проналазака Закон је предвидео изузетак – уколико проналазак обухвата неку од производних тајни послодавца код кога је проналазач запослен. У том случају проналазач нема право да проналазак пријави за заштиту, односно послодавац има право да спречи објављивање проналаска, уз обавезу да проналазачу исплати накнаду.

Код настанка службеног или полуслужбеног проналаска није битно када је запослени радио (у току редовног радног времена, у дане одмора, прековремено, за време боловања, ноћу, за време штрајка итд.), већ да је запослени био у радном односу код послодавца. Тиме се избегава изигравање послодавца, јер запослени може да створи проналазак у радном односу а да га не пријави послодавцу.

Трећа врста проналаска из радног односа обухвата проналазак који запослени створи у року од годину дана од дана престанка радног односа, а који би, да је створен у току радног односа, припадао категорији службених или полуслужбених проналазака.

Уредбом о начину, поступку и мерама заштите поверљивих проналазака значајних за одбрану регулисано је да су проналасци створени у МО и ВС проналасци из радног односа. Они могу настати приликом рада проналазача у јединици, односно установи МО, односно ВС; у раду извршеном на захтев или по налогу МО и ВС, односно на основу уговора закљученог између МО и ВС и проналазача; у року од годину дана након престанка службе у МО и ВС, а који би, да је створен у току службе, био један од претходно наведених проналазака.

За проналаске створене у систему одбране проналазач је дужан да уз пријаву патента, која се подноси Министарству одбране, обавезно достави¹⁹ о условима настанка проналаска.

Право проналазача на новчану накнаду

У пракси се показало да се једно од најтежих практичних питања у реализацији права радника односи на питање новчане накнаде коју послодавац треба да плати запосленом – проналазачу који је створио проналазак у радном односу. Овде се не ради о праву на награду,²⁰ већ само о праву на накнаду јер је природа противвредности коју послодавац дугује запосленом увек накнада, односно цена за интелектуално право проналазача које уступа послодавцу. Другим речима, послодавац не награђује запосленог, већ му плаћа цену за право које стиче од њега. Тиме је на извештан начин извршена објективизација вредности обавезе послодавца према запосленом, јер је он доведен у ситуацију која се може поредити са оном у којој се налази свако лице када прибавља одређена права интелектуалне својине.

¹⁹ Садржина изјаве утврђена је и дефинисана Уредбом. Податке из изјаве проверава стручна комисија која реализује суштинско испитивање.

²⁰ Додељивање новчане награде од послодавца је посебно питање којим се подстиче интелектуално стваралаштво. Битно је разликовати појмове који се односе на новчану награду и новчану накнаду. Свакако, послодавац треба да води рачуна о овом аспекту стимулисања и да општим актом своје институције регулише и питање награђивања.

Када је у питању накнада за „продају интелектуалног добра“ готово неизоставно се јављају сложена и врло комплексна питања, као што је износ накнаде који припада проналазачу и ко треба да исплати накнаду.

Методологија око утврђивања и само утврђивање висине износа накнаде често су предмет судских расправа. Спорови се обично воде у вези са правом запосленог који је створио интелектуално добро, те висине, начина и времена плаћања, при чему суд одлучује на захтев послодавца или проналазача, узимајући у обзир допринос тог проналазача повећању добити, односно стварању уштеда конкретной институцији (предузећу, институту...).

Износ накнаде²¹ треба да буде утврђен уговором између послодавца и проналазача, који може бити закључен поводом извршења одређеног посла, односно настанка интелектуалног добра. Много је боље да већ постоје одређени уговорни оквири којим се регулишу ова питања на универзалан – општи и принципијелан начин. Ти оквири могу бити садржани у одређеном интерном пропису којим се регулише начин поступања са интелектуалним стваралаштвом одређене институције или могу да буду донети као посебан пропис у виду: општег акта, интерног правилника или упутства, општег колективног уговора, посебног гранског колективног уговора или као појединачни уговор о раду.

Тако Министарство просвете и науке које финансира научноистраживачке пројекте из програма истраживања у области технолошког развоја и програма обезбеђивања и одржавања научноистраживачке опреме и простора за научноистраживачки рад за циклус истраживања у периоду 2011–2014. године, посебним **Уговором о својинским правима на резултате истраживања на научноистраживачком пројекту** регулише питања права на заштиту проналазача, односно право на стицање патента и малог патента, као и висину накнаде за проналазача. На пример, конкретним уговором,²² поред осталог, регулисано је да „... уколико је *патент или мали патент економски искоришћаван, проналазач има право на накнаду у износу од најмање 50% од добити коју Реализатор истраживања код кога је он радно ангажован остварио искоришћавањем патента, односно малог патента*“. Висина ове накнаде за пројекте који се финансирају из буџета утврђена је и законом.²³

Треба напоменути да се запослени који је створио проналазач, у појединачном уговору о раду, не може унапред одрећи свог права на накнаду (регулисано зако-

²¹ Треба напоменути да су погрешни и у супротности са законом чак и званични ставови руководиоца, а посебно оних структура и делова нашег система, који би требало да буду извор иновационог стваралаштва, да аутору по основу евентуално заштићених проналазача у нашем систему не би требало да следује никаква новчана накнада ако је иновација резултат рада на планском пројекту и у радно време. Уз такво тумачење патентних права, с правом се могу поставити следећа питања: како би уз овакве ставове аутор, поред припадајуће новчане накнаде, био додатно награђен у циљу стимулација инвентивног рада и која је то граница интелектуалних знања која ће инвентор уградити у нови производ или поступак, ако унапред зна да за то неће бити стимулисан.

²² Ради се о једном од научноистраживачких пројеката које финансира Министарство науке, под називом **Истраживање и развој система беспилотних летелица у функцији надзора саобраћајне инфраструктуре**. Евиденциони број уговора 36050. Реализатор истраживања је Војнотехнички институт, а корисници резултата (партиципанти) су: ВВ COMPOSITE PRODUCTION d. o. o. и Ваздухопловни завод Мома Станојловић.

²³ Члан 107а, 107б и 107в Закона о научноистраживачкој делатности (*Службени гласник РС*, бр. 110/05, 50/06 испр. и 18/10).

ном). Питање износа накнаде није могуће уредити законским путем на јединствен начин, већ би о том питању морале посебно водити рачуна одређене синдикалне организације, као што је случај у другим земљама у којима је рад роба.

Када су у питању поверљиви проналасци, МО као орган надлежан за послове одбране има искључиво право да користи поверљиви проналазак и да располаже њиме. За заштићени поверљиви проналазак проналазач има право²⁴ на једнократну накнаду,²⁵ без обзира на то да ли се проналазак примењује.

Једнократна новчана накнада за поверљиве иновације

Законско право на новчану накнаду за поверљиве патенте ближе је разрађено Правилником о поступку испитивања поверљиве пријаве патента, малог патента и техничких унапређења значајних за одбрану и остваривање права проналазача. Предвиђено је да се новчана накнада састоји од: једнократне накнаде и права на новчани део који се плаћа аутору по основу производње и промета проналаска, односно економског коришћавања (ауторско право на остварени проналазак – royalty).²⁶

За признати патент који се односи на поверљиви проналазак, односно прихваћено техничко унапређење, износ дела новчане накнаде који се односи на једнократну накнаду прорачунава и предлаже комисија за суштинско испитивање²⁷ проналаска, која може, по потреби, да тражи и додатне податке и мишљење одговарајућих војних јединица, односно установа или других правних и физичких лица.

При прорачуну једнократне накнаде посебно се одређује део којим се надокнађују трошкови стварања иновације – обештећење, а посебно део који се односи на компензацију.

Обештећење проналазачу²⁸ прорачунава се тако да се њиме надокнаде његови трошкови рада ван радног времена, трошкови техничке обраде докумената (цртање, куцање, умножавање и др.) и реализације (ако су израђени макета, модел или прототип), као и сви други стварни или процењени трошкови које је проналазач имао у току стварања проналаска или техничког унапређења до дана његовог признавања, односно прихватања. Износ обештећења одређује се на основу података из изјаве о усло-

²⁴ Члан 105. Закона о патентима. Висина једнократне накнаде одређује се применом објективних критеријумима, како би се стимулисао проналазачки рад у целини.

²⁵ Нацртом новог Закона о патентима предвиђа се укидање ограничења када је у питању једнократна новчана накнада, јер се сматра да су досадашњим начином регулисања висине ове накнаде права проналазача ограничена. Предлаже се да се убудуће висина накнаде и за поверљиве проналаске, регулише општим актом или уговором између послодавца и проналазача.

²⁶ За прихваћено техничко унапређење аутор не остварује право на новчани део накнаде по основу производње и промета (royalty).

²⁷ Ради се о стручној комисији коју формира организациона јединица МО одређена за реализацију суштинског испитивања, при чему се одређује носилац планирања надлежан за средства из области технике на коју се пријављена иновација односи. Ради се о члановима комисије – „стручњацима“, који познају предметну област технике и они се одређују из најмање три организационе целине МО и ВС, при чему се обавезно одређује и члан из организационе јединице надлежне за инвентивну делатност.

²⁸ По новом правилнику, ако се ради о проналаску или техничком унапређењу који је настао као резултат рада на планираном пројекту, трошкови обештећења се не обрачунавају.

вима настанка проналаска, извештаја о суштинском испитивању проналаска и других докумената која се израђују у процесу испитивања, као и на основу познавања и увида у услове стварања проналаска или техничког унапређења.

Компензација,²⁹ као део једнократне новчане накнаде за признати проналазак, односно прихваћено техничко унапређење, прорачунава се коришћењем формуле:

$$K = 5П \times И \times Т$$

где је: П – износ основне плате за чин пуковника у 8. положајној групи, која важи на дан утврђивања износа једнократне накнаде;

И – коефицијент инвентивности, зависи од сложености и инвентивности решења пријављеног проналаска. Одређује га комисија за суштинско испитивање и он износи: од 0,1 до 0,5 за техничко унапређење; од 0,3 до 0,7 за мали патент и од 0,5 до 1 за патент.

Т – коефицијент техничке реализације иновације, зависи од обрађености делова пријаве, као и од степена практичне реализације пријављеног проналаска и износи: од 1,0 до 1,2 за обавештење; од 1,1 до 1,4 за пријаву; од 1,5 до 1,7 за обавештење и пријаву са моделом и од 1,8 до 2 за обавештење и пријаву са прототипом.

За заштићени поверљиви проналазак проналазач има право на део новчане накнаде који се плаћа по основу економског искоришћавања проналаска – ауторско право на остварени проналазак (royalty). Критеријуми за утврђивање накнаде (висина, начин и време плаћања) која се односи на ауторско право на остварени проналазак (royalty) утврђују се посебним уговором којим се уређује однос између проналазача и носиоца патента поводом конкретног проналаска.

Правилником је регулисано да коначан износ компензације, који важи на дан коначног утврђивања износа, без обзира на начин његовог одређивања и обима примене, не може бити мањи од: 3П – за признати патент; 2П – за признати мали патент и 1П – за признато техничко унапређење.

²⁹ Претходним упутством о инвентивној делатности, компензација као део једнократне новчане накнаде прорачунавала се коришћењем искуствене формуле:

$$K = PIM \sqrt{\frac{BC}{P}}$$

где је: Р – износ основне плате за чин мајора у 15. положајној групи, која важи на дан одређивања компензације;

И – коефицијент инвентивности, зависи од сложености и инвентивности решења пријављене иновације и износи: од 0,1 до 0,4 за конкретан предлог; од 0,3 до 0,7 за техничко унапређење и од 0,6 до 1 за проналазак;

М – коефицијент материјализације зависи од степена материјализације иновације и износи: од 0,1 до 0,3 за предлог решења; од 0,2 до 0,5 за обавештење; од 0,4 до 0,7 за пријаву; од 0,6 до 0,9 за пријаву са моделом и од 0,8 до 1 за пријаву са прототипом;

В – укупан број предмета планираних за производњу, односно модификацију, према признатом проналаску, односно прихваћеном техничком унапређењу или конкретном предлогу.

С – предвиђена (планирана) цена једног произведеног предмета, односно спроведене модификације (признатог проналаска, прихваћеног техничког унапређења или конкретног предлога) у серији.

Управо су број комада и предвиђена цена били разлог да се иде на примену нове методологије обрачуна, где се не узимају у обзир ови елементи. Када је у питању број комада, радило се о унапред планираном броју, а касније се из различитих разлога чак и не крене са производњом или реализацијом проналаска. Такође је било врло нејасно о којој је цени реч (произвођачка, продајна), што је остављало могућност за нетачне калкулације.

Ако проналазач, односно аутор, није задовољан висином накнаде, регулисано је да може поднети тужбу надлежном суду. Вођење спора у вези са висином накнаде нема утицај на примену заштићеног проналаска, односно прихваћеног техничког унапређења у МО и Војсци, већ само на износ накнаде која се исплаћује проналазачу, односно аутору.

Располагање поверљивим иновацијама

Познато је да је Министарству одбране, као надлежном државном органу за послове одбране, законом утврђено и дато искључиво право коришћења и располагања поверљивим проналасцима и прихваћеним техничким унапређењима од значаја за одбрану земље.

Поставља се питање на који се начин располаже признатим патентом за поверљиви проналазак.

Послови око располагања реализују се након спроведеног поступка заштите и никако их не треба доводити у везу са утврђивањем и признавањем права заштите, нити у надлежност организационе јединице одређене за научну и инвентивну делатност.³⁰ Ово је део послова који се односи на реализацију, тј. производњу проналаска (често се патент признаје само на основу идеје која је технички остварива, дакле нема унапред урађеног прототипа или модела) или примену поступка заштићеног патентом и касније његову комерцијализацију и коришћење, односно остваривање одређене економске добити, што је крајњи циљ.

Област располагања у систему одбране није детаљно разрађена, али је познато да је након спроведене процедуре испитивања патентне пријаве и доношења решења о признавању поверљивог патента нормативно регулисано да министар одбране одлуком одређује организациону јединицу³¹ из састава МО и Војске која ће водити рачуна о коришћењу, располагању и реализацији тог проналаска, или примени поступка, односно о њиховом економском искоришћавању. Одређивање ове организационе јединице зависи од области технике на коју се заштићен поверљиви проналазак односи. Под реализацијом се подразумева пројектовање и развој проналаска (израда модела, прототипа, прототипске партије и др.), као и израда конструкционе документације која служи као основа за производњу. Економско искоришћавање поверљивог проналаска заштићеног патентом регулише се уговором, при чему се морају имати у виду права носиоца патента и проналазача.

Носилац реализације, по потреби, ангажује проналазача, односно аутора, за обављање појединих активности на реализацији проналаска (решавање техничких и технолошких проблема, контрола пројекта, конструкциона и друга документација, контрола реализације и степена извршења појединих фаза и др.).

³⁰ Као што се Завод за интелектуалну својину, као надлежни државни орган за заштиту интелектуалне својине, бави пословима заштите ове својине, тако се и надлежна ОЈ МО и ВС бави пословима патентне заштите поверљивих проналазака, тј утврђивањем испуњености услова за признање патента.

³¹ Питање је да ли у овом тренутку у нашем систему одбране постоји организациона јединица (укључујући и предузећа одбрамбене индустрије) која би на прави начин сагледала располагање интелектуалним добрима, односно да ли има осмишљен и разрађен модел управљања интелектуалном својином. Ово питање могло би бити предмет једне свеобухватније анализе на нивоу целог система.

Чињеница је да се у систему одбране задњих година ради о веома малом броју признатих патената за поверљиве проналаске (углавном из предузећа одбрамбене индустрије). У пракси у тим случајевима МО своје искључиво право располагања ексклузивно (прећутно) преноси на предузеће одбрамбене индустрије, где је проналазак и створен. Питање је какву економску корист од оваквог начина располагања³² остварује МО.

Иако су питања располагања поверљивим проналасцима, као и новчане накнаде, регулисана прописима из ове области, у пракси су у већини случајева накнаде за поверљиве patente предмет судских спорова. Ако се ради о патенту признатом неком од предузећа одбрамбене индустрије као подносиоцу захтева, онда је то предузеће, имајући у виду да се ради о проналаску из радног односа, у законској обавези да регулише и исплати накнаду запосленом – проналазачу, јер у крајњем оно и остварује економску корист. Јавља се проблем због нерегулисања начина исплате накнаде (законско право проналазача) и проналазачи заштиту својих права траже на суду, при чему те накнаде буду вишеструке у односу на оне које су унапред регулисане неким општим актом или уговором. На исти начин поставља се питање регулисања накнаде за признате patente за проналаске који нису поверљиви и остале облике интелектуалне својине.

Модел управљања интелектуалном својином

Не постоји универзални модел прописа којим би се на јединствен начин регулисала институционална политика управљања интелектуалном својином у одређеној институцији (универзитет, истраживачки институт, предузеће одбрамбене индустрије итд.). Свака институција која у делокругу свог рада реализује задатке у вези са истраживањем и развојем, трансфером технологија и производњом, односно ако на било који начин има додира са стварањем, заштитом и коришћењем интелектуалне својине, требало би да донесе свој интерни пропис (нпр. правилник, упутство, одређени акт итд.) којим би детаљно регулисала управљање интелектуалном својином. При изради и доношењу једног оваквог прописа првенствено треба имати у виду специфичне циљеве и приоритете институције. Подразумева се да такав унутрашњи пропис треба да буде усаглашен са релевантним националним законима, подзаконским актима, политикама и стратегијама.

Поједина питања могу се сматрати изузетно важним у процесу трансфера резултата научног истраживања, од инвенције до производа на тржишту, те је њихово регулисање један од основних услова успешног трансфера знања и технологије.

³² Шире посматрано, корист коју остварује предузеће одбрамбене индустрије располагањем поверљивим проналаском може се сматрати и индиректном користи за систем одбране. Законско искључиво право располагања заштићеним поверљивим проналасцима подразумева да систем има директне економске користи од оваквог проналаска. Примера ради, организациона јединица надлежна за располагање требало би „домаћинским располагањем“ да обезбеди да се, на пример, одређеним бројем средстава НВО за које је признат патент врши опремање Војске без куповине по тржишним ценама или пак уз минималне трошкове набавке. Међутим, реалност је нешто друго, посебно ако се има у виду да су у већини случајева предузећа у спору са запосленима око патентних права, узимајући у обзир и друге проблеме око пословања, тако да се располагање прећутно препушта предузећима како се не би „додатно компликовала ионако сложена ситуација“, тако да систем нема директне економске користи од свог располагања.

На захтев земаља чланица, WIPO³³ је у сарадњи са експертима развијених и земаља у развоју припремио приручник о управљању интелектуалном својином, који је првенствено намењен за институције које се баве научноистраживачким радом, као што су универзитет, факултети, научни институти, тј оне институције које се баве трансфером знања од инвенције³⁴ до иновације,³⁵ односно готовог производа. Овај приручник може се применити и за регулисање управљања интелектуалном својином у предузећима,³⁶ посебно ако у свом саставу имају организационе делове који се баве истраживањем и развојем. При изради једног оваквог приручника развијена је *Методологија „десет питања“*,³⁷ која представља десет основних питања као елементе интерног прописа, на која свака политика управљања интелектуалном својином треба да одговори.

Преносимо изворни приказ питања, уз додатне коментаре – специфичности³⁸ које се односе на институције система одбране.

³³ WIPO (World Intellectual Property Organisation) – Светска организација за интелектуалну својину – сматра се основним извором међународног права индустријске својине и ауторског права. Конвенција о оснивању WIPO закључена је 14. јула 1967. у Стокхолму, а сада су 184 земље света чланице ове организације. Ради се о специјализованој организацији Уједињених нација која администрира највећим бројем међународних конвенција у области права интелектуалне својине. Србија је чланица WIPO и потписница 20 таквих конвенција.

³⁴ *Инвенција* је јединствена идеја до чије је реализације потребан веома дуг и сложен пут, који захтева одређено време. Често то остане само идеја јер никада не нађе пут од свог аутора зато што је несхваћена, што може бити превремена или закаснела.

³⁵ *Иновација* је материјализована инвенција. Ако идеја нађе комерцијални пут и изазове новину у производу, поступку или производном решењу и при томе оствари значајне економске резултате, реч је о *иновацији*. Дакле, под иновацијом се може подразумевати новина која се уграђује у познато (постојеће) стање. По обиму та новина може се испољити као замена или допуна постојећег стања. У сваком случају, ради се о промени постојећег и увођењу новог, чиме се убудуће прекрива постојеће стање. Иновација је примена нове и побољшане идеје, поступка, добра, услуге, процеса, које доноси нову корист или квалитет у примени. Иновације доносе побољшања у области: конструкције производа (технолошке иновације), процеса и услуга, организације рада и пословања, маркетинга и др.

Технолошке иновације су посебна врста иновација (од корисног предлога, преко техничког унапређења, до проналаска) које свом власнику могу да осигурају битну конкурентску предност, тј. монопол на тржишту. У развијеним привредама иновацијама и иноваторима посвећује се посебна пажња, а инвентивност се високо котира на лествици система вредности. Најпознатије светске компаније својим највреднијим ресурсом не сматрају материјална добра попут зграда, погона или капитала, него знање, искуство и инвентивност, који су садржани у квалитетном кадру. Материјална добра, за разлику од нематеријалних добара, увек се могу наћи на тржишту.

³⁶ За систем одбране, а и шире, од посебног су значаја предузећа одбрамбене индустрије, која би обавезно требало да имају усвојене интерне прописе којима регулишу основна питања која се односе на управљање интелектуалном својином.

³⁷ Крајем јуна 2011. у Заводу за интелектуалну својину одржан је семинар под називом „Гласман иновација и трансфер технологије“, који је био намењен научноистраживачким организацијама. Циљ семинара је да се запослени у овим институцијама упознају са основним принципима заштите интелектуалне својине, трансфером технологије, као и могућностима економског искоришћавања резултата научноистраживачког рада. Семинар је организовала Светска организација за интелектуалну својину – WIPO, у сарадњи са ЗИС. Једна од тема на семинару била је „Институционална политика интелектуалне својине – неопходни предуслови за успешан трансфер технологије“.

³⁸ Овде се наводе опште специфичности познате ауторима рада, међутим ствар је сваке институције да за своје потребе уради пропис – приручник који ће на најбољи начин одсликавати одређене специфичности и приоритете конкретне институције када је у питању управљање интелектуалном својином.

1. Ко је власник интелектуалне својине која је резултат научног истраживања на универзитету или у оквиру научног института финансираног од државе?

Генерално је правило да власник интелектуалне својине може бити послодавац или инвентор (запослени који је створио интелектуално добро), што је већ објашњено (проналасци из радног односа).

Када је у питању патентна заштита поверљивих проналазака, познато је да је Министарство одбране власник и да има искључиво право располагања овим проналасцима. За остале облике интелектуалног стваралаштва (које се не сматра поверљивим), које се штити у надлежном ЗИС, законом је уређена процедура пријаве и заштите, с тим да институцији остаје да уреди интерне процедуре око пријављивања и заштите, а посебно и питање накнаде инвентору.

Такође, битно је разрешити и права учесника који нису у радном односу са институцијом (студенти, постдипломци, докторанти, консултанати и остали) а ангажовани су на неком конкретном пројекту, где је као крајњи резултат рада могућ неки од облика интелектуалног стваралаштва. За ове учеснике сва питања се унапред регулишу посебним уговорима у току трајања ангажмана, где се детаљно прецизирају питања око интелектуалног стваралаштва.

2. Како ће реализовани приход од комерцијализације резултата истраживања бити „подељен“?

Битно је да институција унапред одреди учеснике добити и процентуалне износе расподеле остварене користи, где се свакако морају узети у обзир инвентори.

У надлежности сваке институције је да посебно одреди и пропише модалитет новчане надокнаде инвентору. Постоји више могућих модалитета, на пример: да се накнада исплати унапред у целисти, без обзира на касније коришћење и економске ефекте; да се исплаћује одређени проценат добити од сваког произведеног комада или сваког продатог комада; да се од прихода одреди одређени проценат и сл.

Већ је поменуто да је Законом о научноистраживачкој делатности регулисано да ауторима по основу ангажовања на пројектима које финансира надлежно министарство за науку, у случају да дође до коришћења одређеног интелектуалног добра, припада минимум 50% остварене добити.

3. Која су права државе у односу на интелектуалну својину која је резултат истраживања финансираног државним буџетом („publically funded research“)?

Треба имати у виду да се пројекти научноистраживачког рада у МО и ВС углавном финансирају из буџета, као и да су у најновије време, након акредитације, војне научне установе стекле право и већ реализују пројекте које такође из буџета финансира надлежно министарство за науку.

Интересантно је питање да ли држава може да захтева да се поједине технологије комерцијализују искључиво кроз сарадњу са домаћом индустријом. Када су у питању поверљиви проналасци, онда се свакако настоји да се они реализују у предузећима одбрамбене индустрије.

Такође је битно да држава не учествује у поделидохотка реализованог комерцијализацијом истраживања које је финансирала, односно да су сви економски ефекти искоришћавања резултата рада на пројекту у надлежности реализатора истраживања (институције).

Треба напоменути да истраживачка установа треба да предузима одговарајуће мере за комерцијализацију истраживачких резултата, иначе држава нема право на власништво интелектуалне својине створене од одређене институције, осим ако су у питању поверљиви проналасци.

4. Да ли је и под којим условима могуће приватно финансирање истраживања на јавним универзитетима и истраживачким институцијама?

За сада у нашим истраживачким институцијама није предвиђен овај начин сарадње. Међутим, он је врло вероватан у блиској будућности, с тим да се, ако до тога дође, унапред морају уговорно регулисати одређена питања, као што су проценат истраживања који може бити финансиран приватним средствима, ко је у том случају власник интелектуалне својине, уколико институција задржава права интелектуалне својине – под којим условима може лиценцирати технологију спонзору или индустријском партнеру.

У таквим случајевима истраживачка институција треба да настоји **увек да задржи права на коришћење** интелектуалне својине и **даљи развој технологије** у вези са том својином.

5. Које опције за комерцијализацију истраживачких резултата има универзитет, односно научноистраживачка институција?

До сада истраживачке институције система одбране готово да нису имале никаквих ефеката од комерцијализације истраживачких резултата³⁹ јер не постоје разрађени организациони модели заштите, као ни модели управљања створеним интелектуалним добрима.

Могуће варијанте остваривања економске користи су „продаја“ права интелектуалне својине (технологије), односно пренос свих права интелектуалне својине комерцијалном партнеру и лиценцирање. Могућ је и пренос права интелектуалне својине на нове компаније⁴⁰ које су формирале од државне истраживачке институције.⁴¹

³⁹ Тако се у раду [2] наводи: „... Војнотехнички институт поседује техничку документацију за приближно 1.300 развијених средстава наоружања и војне опреме, од којих се већина налази у оперативној употреби Војске Србије, али и неких страних армија. У многим тим производима и технологијама налазе се инкорпорирана различита знања садашњих и бивших радника института. Ова знања у многим случајевима су оригинална, а створени производи на основу њих испуњавају све неопходне услове патентбилности јер садрже новост, имају инвентивни ниво и применљивост. Ипак, та знања нису обрађена и заштићена на законом прописан начин, па не могу да се третирају као интелектуална својина института. Тренутна реална финансијска вредност ових знања је безначајна, а потенцијална огромна. Једна од практичних последица таквог стања је да институт, односно Министарство одбране Републике Србије, свакодневно губи значајна финансијска средства по основу коришћења незаштићених интелектуалних добара института од стране других корисника, како домаћих, тако и страних. Слична констатација може да се закључи и за сва остала предузећа и установе одбрамбене индустрије Србије“.

⁴⁰ Готово је сигурно да се у блиској будућности од истраживачких институција система одбране не очекује комерцијализација истраживачких резултата кроз формирање сопствених тзв. „start up“ компанија, посебно ако се имају у виду специфичности организацијске структуре МО и ВС.

⁴¹ Тако је у оквиру Београдског универзитета недавно формиран и почео са радом Центар за трансфер технологија, који је намењен искључиво за обављање делатности трансфера технологија ради примене технолошких иновација. У оквиру сарадње на универзитетском нивоу могућа је овим путем комерцијализација истраживачких резултата војних истраживачких установа. Европска унија је подржала отварање Центра за трансфер технологије на Универзитету у Београду, који представља важан корак у реформи Србије у области права интелектуалне својине, јер ће то охрабрити трансфер технологије између истраживача и фирми, са потенцијалним интересом у индустријализацији резултата истраживања. То је кључни елемент за одрживост истраживања на универзитетима (зато што канцеларије за трансфер технологије имају могућност да генеришу финансијске ресурсе кроз лиценцирање патената) и велики подстицај за открића и изуме.

Због одређених специфичности организације система, сада је комерцијализација истраживачких резултата институција система одбране могућа преносом права интелектуалне својине углавном на предузећа одбрамбене индустрије, као потенцијално могуће реализаторе производа – резултата интелектуалне својине. С обзиром на то да при преношењу права интелектуалне својине владају закони тржишта и да треба узети у обзир остварену економску добит, онда ту свакако има места и за остале привредне субјекте.

6. Ко је надлежан да управља процесом трансфера знања и технологије у оквиру научне институције?

Познато је да у истраживачким институцијама система одбране не постоје службе трансфера технологије („Technology Transfer Office“ – ТТО) као посебни организациони делови. За озбиљнији приступ у реализовању истраживачких резултата, заштити створене интелектуалне својине, а посебно у трансфера знања и технологија (било „сопственог“ или „туђег“), неопходно је успостављање овакве службе. Формирање ТТО у наредном периоду посебно је важно ако се узму у обзир очекивања у погледу остваривања економских ефеката и стварања нових производа од наше одбрамбене индустрије. Без нових производа и нових технологија, нема ни присуства на постојећим и новим тржиштима.

Непостојање службе ТТО свака истраживачка институција треба да реши начин управљања трансфером знања и технологија (ТЗТ), у оквиру чега би било пожељно разјаснити следећа питања:

- да ли ангажовати спољњег партнера и кога (јавна или приватна компанија) за управљање ТЗТ (треба имати у виду да то кошта и колика је цена оваквог ангажовања);

- какве надлежности имају поједини унутрашњи организациони делови (службе) институције;

- ко доноси одлуку да ли одређени резултат истраживања има економску вредност, да ли је то неко постојеће тело, одбор, савет, наставно-научно веће или неко посебно тело које треба формирати;

- каква је процедура верификовања резултата истраживања и заштите интелектуалне својине;

- ко је задужен (која постојећа или посебна служба унутар институције) да администрира приход;

- ко одлучује о формирању и начину управљања новом компанијом – „start up“, на коју би се пренела права интелектуалне својине.

7. Које су процедуре за управљање интелектуалном својином која је власништво универзитета или научноистраживачке институције?

Потребно је разрешити ко се у институцији бави заштитом интелектуалне својине. У систему одбране постоји централизована служба заштите поверљивих проналазака и приhvатања техничких унапређења од значаја за одбрану. Као што је познато, ово нису једини облици интелектуалног стваралаштва, па се поставља питање на који начин на свом нивоу решити заштиту осталих облика интелектуалне својине. Непостојање ТТО отежава регулисање ових процедура, посебно ако се прибегава решењу да се постојећој служби, уз редовне послове, додају нови, а уз то и непознати послови. Ангажовање спољњег партнера је могућа варијанта, али треба имати у виду не баш мале економске издатке око оваквог ангажовања.

У погледу регулисања управљања интелектуалном својином треба имати у виду власништво као последицу различитих уговорних односа са партнерима – научноистраживачка сарадња, спонзорски уговори, уговорено истраживање, консултантске услуге, лиценцирање, трансфер истраживачког материјала и слично. Постоје различити модели уговора којима се регулишу питања власништва над интелектуалном својином, посебно оне која је резултат заједничког рада више субјеката.

8. *Ко финансира заштиту интелектуалне својине и њено одржавање („maintenance fees“)?*

Познато је да су накнаде за заштиту и, касније, за одржавање у важности одређеног права веома високе.⁴² То је један од разлога да заштићена интелектуална својина има за циљ коришћење–потребу, ради остваривања одређене економске добити, како би се оправдала средства уложена у њену заштиту.

У систему одбране за патентну заштиту поверљивих проналазака и прихватање техничких унапређења не плаћају се никакве таксе.

Код заштите било ког облика интелектуалне својине потребно је да институција регулише питања финансирања поступка заштите. У том циљу потребно је разрешити: да ли постоји лимит до кога се институција обавезује да финансира заштиту интелектуалне својине (нпр. само домаће пријаве патената); да ли у томе учествује комерцијални партнер (када и под којим условима); да ли и под којим условима ангажовати средства Иновационог фонда.⁴³

9. *Конфликт интереса?*

Од посебне је важности да институције за свој кадар унапред регулишу одређена питања, како не би дошло до конфликта интереса. Та питања односе се на следеће:

– када и под којим условима запослени (професор/истраживач) може пружати приватне консултантске услуге индустрији;

– који је процентуални однос између сати предавања/истраживања и приватних консултантских услуга запосленог;

– да ли и под којим условима запослено лице може користити средства институције за приватну комерцијализацију својих резултата истраживања;.

10. *Како универзитет или истраживачка институција могу мотивисати истраживаче да буду инвентивни?*

Институције посебно морају да воде рачуна да подстичу иновативан рад, а инвентивне ствараоце да на неки начин мотивишу, на пример: кроз разматрање могућности додатне едукације и обуке и посебно путем финансијске надокнаде – новчане награде (при чему, како је већ наглашено, новчану награду за инвентиван рад не треба поистовећивати са новчаном накнадом).

⁴² За спровођење поступка заштите, у националном Заводу за интелектуалну својину за било који облик интелектуалне својине постоје одређене и прописане таксе. За међународну заштиту таксе су вишеструко веће и достижу хиљаде евра.

⁴³ На основу Закона о иновационој делатности (*Службени гласник РС*, бр. 110/2005 и 18/2010), недавно је формиран и почео са радом Фонд за иновациону делатност, са основном наменом да се обезбеде финансијска средства за подстицање иновативности.

Закључак

За допринос укупном јачању система одбране од посебне је важности да поједине његове институције (универзитет, факултет, научни институти, истраживачко-развојни центри, предузећа одбрамбене индустрије) имају разрађен и применљив модел управљања интелектуалном својином на свом нивоу. Свака од ових институција која реализује задатке који су уско везани са интелектуалним стваралаштвом, треба да донесе свој интерни пропис којим би регулисала управљање интелектуалном својином. При доношењу оваквог прописа подразумева се да институција мора узети у обзир своје специфичне циљеве, приоритете и интересе, при чему они треба да буду усаглашени са националним законским и подзаконским актима, политикама и стратегијама. Посебно је важно да се прописом регулише управљање оним облицима интелектуалног стваралаштва чија заштита није законски регулисана и за које се не води поступак заштите код државних органа (техничка унапређења, корисни предлози, пројектна документација, know-how – „знати како“, пословне тајне, поверљиве информације и сл.).

Као могући модел управљања интелектуалном својином у институцијама система одбране дат је приказ методологије „десет питања“, која представља десет основних питања, као елементе интерног прописа, на која свака политика управљања интелектуалном својином треба да одговори.

Поред приказа могућег и уз одређене специфичности применљивог модела управљања интелектуалном својином за одређене институције, у раду су детаљно објашњени проналасци из радног односа. При томе је указано на врсте ових проналазака, као и на право на заштиту, коришћење и право на новчану накнаду аутору проналазка. Дата је методологија обрачуна једнократне новчане накнаде, на коју у складу са Законом о патентима аутори поверљивих проналазака имају право, без обзира да ли се проналазак примењује.

У систему одбране постоји успостављен војни патентни систем, са основном наменом заштите поверљивих проналазака и прихватања техничких унапређења од значаја за одбрану. Ради се о централизованом поступку пријављивања иновација организационој јединици МО надлежној за послове научне и инвентивне делатности. Овај систем је нормативно-правно регулисан и потпуно усаглашен са прописима којима се уређује ова област у држави. Методологија заштите поверљивих иновација је разрађена и слична методологији коју проводи надлежни државни орган за заштиту интелектуалне својине.

Литература

1. Вуковић, С.: *Коментар Закона о патентима са регистром појмова*, прво издање, Пословни биро, Београд, 2004.
2. Рајић, Д.: *Модел заштите и развоја интелектуалне својине у војним предузећима и установама*, ОТЕХ, 2007, Војнотехнички институт, Београд.
3. Чабаркапа, О.; Јовић, И.; Поткоњак Лукић, Б.: *Classified inventions protection procedure*, Међународна конференција иновација, Београд, новембар 2007, САНУ – ИФИА – СПАТУБ.

4. Чабаркапа, О.: *Заштита иновација у функцији јачања система одбране*, докторски рад, Факултет безбедности, Београд, 2008.

5. Чабаркапа, О.: *Заштита поверљивих иновација*, ВИЗ, Редакција „Војна књига“, Београд, 2010.

6. Чабаркапа, О, Петровић, Д.: Научностручни скуп са међународним учешћем: „Потребна знања официра ВС 2010–2020“, ВА и ИСИ, Београд, 2009.

7. Чабаркапа, О., Дуњић, М., Одовић, Д.: *Методологија испитивања иновација у систему одбране*, ОТЕХ, Београд, 2007.

8. *Закон о патентима* („Службени лист СЦГ“, бр. 32/04).

9. *Закон о иновационој делатности* („Службени гласник РС“, бр. 110/2005 и 18/2010).

10. *Уредба о начину, поступку и мерама заштите поверљивих проналазака значајних за одбрану* („Службени гласник РС“, број 110/08).

11. Правилник о поступку испитивања поверљиве пријаве патента, малог патента и техничких унапређења значајних за одбрану и остваривању права проналазака („Службени војни лист“, бр. 35/09).

12. Правилник о организацији и вредновању инвентивног рада у ХК „КРУШИК“ д. д., Интерни правилник Одељењу за организацију ХК „КРУШИК“, септембар 1996, Ваљево.

13. Правилник о заштити стваралаштва у Застава оружје, јануар 2006, и Правилник о изменама и допунама правилника о заштити стваралаштва у Застава оружје, Службена информација А. Д. за производњу и промет оружја ЗАСТАВА ОРУЖЈЕ, Крагујевац.

14. Правилник о иновацијама предузећа Наменска производња – Лучани, децембар 1994.

15. Сајтови појединих институција из области патентне заштите.⁴⁴

⁴⁴ www.zis.gov.rs – ЗИС, Завод за интелектуалну својину РС.

www.wipo.int – WIPO, Светска организација за заштиту интелектуалне својине.

www.epo.org – EPO, Европска патентна организација.

www.eapo.org – EAPO, Евроазијска патентна организација.

www.cards-ipr.org – CARDS, Регионални програм за заштиту интелектуалне својине.